

PEDAGOGIK MAHORAT

MS
2022



PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

Maxsus son

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2022

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2022, Maxsus son

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy
Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Mustafa Said Arslon, , filologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To'rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

To'xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Hayitov Shodmon, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rajabov Qahramon, tarix fanlari doktori, professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Muhitdinova Xadicha Sobirovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Niyozmetova Roza Hasanovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Ne'matovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

Davron RO'ZIYEV

Buxoro davlat universiteti
musiqa ta'limi kafedrası professori v.b.,
pedagogika fanlari nomzodi

KONSERT NAMOIYISHIGA TAYYORGARLIK FAOLIYATI

Maqolada musiqiy-badiiy qobiliyatlarni rivojlantirish, xususan, konsert namoyishi paytida o'zini tuta bilish, hayajonni yo'qotish, konsert davomida ruhiy-ijodiy ko'tarilish holatini shakllantirish haqidagi ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: *musiqachi-ijrochi, konsert faoliyati, konsert namoyishi, hissiy hayojon, ijro san'ati, qobiliyat.*

В статье приведены сведения о развитии музыкально-художественных способностей, в частности, способности вести себя во время концерта, потере азарта, формировании состояния духовного и творческого подъема во время концерта.

Ключевые слова: *музыкант-исполнитель, концертная деятельность, концертное исполнительство, эмоциональное волнение, исполнительское искусство, талант.*

The article provides information about the development of musical and artistic abilities, in particular, the ability to behave during a concert, the loss of excitement, the formation of a state of spiritual and creative upsurge during a concert.

Key words: *performing musician, concert activity, concert performance, emotional excitement, performing arts, talent.*

Kirish. Musiqachi-ijrochining shaxsiyatiga konsert faoliyati katta ta'sir ko'rsatadi va, bizning fikrimizcha, konsert davomida ruhiy-ijodiy ko'tarilish holatini shakllantirish uchun quyidagi ehtiyojlar eng qimmatlidir: ishtirok etish orqali tovushlar vositasida ifodalanadigan musiqiy go'zalliklar dunyosiga qo'shilish zarurati, amalga oshirish jarayoni, ya'ni ansambldagi sheriklar va jamoatchilik bilan ijodiy muloqot qilish zarurati, o'z musiqiy g'oyasini boshqalarga yetkazish, saqlash istagida o'zini namoyon qilish zarurati.

Konsert faoliyatining namoyish etilishi - bu hal qiluvchi ijodiy faoliyat bo'lib har bir musiqachining (ham yetuk, ham boshlang'ich) asar ustida uzoq yillik ishining natijasidir. Va, albatta, bularning barchasi o'zaro bog'liq bo'lgan ta'lim va musiqachi bo'lish tizimidagi zarur bosqich hisoblanadi. Ta'lim – bu musiqiy fikrlash, ijodiy tasavvur, eshitish, texnik ko'nikmalar, xotira, ish rejimida konsentratsiya va umumiy madaniyatdir.

Ko'pincha konsert bosqichlarida tanaffuslar ro'y beradi, bu hatto iqtidorli ijrochilarga ham jiddiy ruhiy shikast yetkazadi, bu esa ba'zida konsert faoliyatini namoyish etishdan bosh tortishiga ham sabab bo'ladi. Ijrochi bilan sahnada sodir bo'lgan tanaffuslarning sabablarini ko'rib chiqib, hayajon muammosi – "omma oldida" ichki ozodlik muammosi, o'zini asabiy taranglikdan ozod qilish qobiliyati haqida batafsil to'xtalib o'tmoqchimiz.

Asosiy qism. Musiqiy asar ustida ishlashning eng yuqori bosqichi - bu ijrochining konsert va sahnaga chiqishidir. Uzoq va mashaqqatli mehnat natijalarini omma oldida taqdim etish o'z-o'zidan javobgarlik hissining shakllanishidir. Ikkinchi tomondan qaraganda, bu jarayon tinglovchiga yoqqan asarni ko'rsatish, o'z hissiy hayajonini badiiy ijod bilan yetkazish imkoniyati hamdir. Shuningdek, ijrochi uchun bu jarayon asarning konsepsiyasi va mazmun-mohiyatini puxta egallab olish, tasvirlab berish, tovushlar vositasida ifodalanadigan har bir detalini his qilishi va tushunishi hamdir. Jamoaviy ijro bo'ladimi yoki yakka ijro sharoiti bo'ladimi ta'lim jarayoniga bo'lgan mas'uliyat ortadi.

O'qituvchining kuchli nazorati ostida o'tadigan butun tarbiya jarayoniga qaramay, imtihon topshirish yoki konsert faoliyati, asosan, musiqachining individual qobiliyatiga bog'liq. Sahnada o'zini tutish, ijro paytida majburiyatni his qilish, tomoshabinlarning munosabatiga munosabat - bularning barchasi har bir ijrochida o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi.

Konsert dasturiga tayyorgarlik jarayoni, birinchi navbata, asar ustida ishlash faoliyati bilan bevosita bog'liq. Shunga binoan konsert dasturiga tayyorgarlik usuli - musiqachi-o'qituvchilarning diqqat markazida turuvchi bosqichlarning eng asosiy hisoblanadi.

Ma'lumki, konsertda o'z mahoratini namoyish etish bitta har bir namoyish davomida ruhiy energiyaning tez, maksimal konsentratsiyasini, aqliy, jismoniy va intellektual resurslarni maxsus safarbar

qilish va qat'iy ichki tartib bilan musiqa asarini omma oldida ijro etish paytida hissiy va jismoniy chidamlilikni talab qiladi.

Konsert dasturiga tayyorgarlik musuqa asarini tanlashdan boshlanadi. Albatta, talabaning ta'lim repertuarini tuzishda o'qituvchi dastur talablarini, o'z o'quvchisining kasbiy fazilatlarini rivojlantirishning yaqin, eng dolzarb vazifalarini, uning xohish -istaklarini inobatga oladi. Talaba ijro etish uchun tanlangan asarlarni yoqtirishi, uning eng yaxshi shaxsiy fazilatlarini asarlar ijrosi davomida yaqqol namoyon bo'lishi uchun ularni o'zlashtirish istagini uyg'otishi maqsadga muvofiqdir. Bu asarlarning texnik va badiiy murakkablik darajasi uning rivojlanish bosqichida talabaning ijro qobiliyatidan oshmasligi kerak, lekin shu bilan birga, agar uning asarlari bosqichma-bosqich o'sib borayotganini ko'rsatish mumkin bo'lsa, foydali bo'ladi. Aynan shunday asarlar ijrochiga mashg'ulotning istalgan bosqichida dasturning badiiy va texnik tayyorgarligining asosiy ko'rsatkichi bo'lgan improvizatsiya erkinligini eshitishga imkon beradi. Bunday improvizatsiya erkinligi ijrochiga sahnada o'z mahoratini namoyish qilish, o'z faoliyatidan zavqlanishga olib keladi. Musiqiy asarning omma qarshisida ijrosi nafaqat talabaning shaxsiy iste'dodini, iqtidorini, balki, birinchi navbatda, kasbiy mustaqillik darajasini ko'rsatadi. Shu sababli konsertga tayyorgarlik paytida va musiqiy asarning omma qarshisida ijrosi jarayonida talaba o'zini tartibga solishi, o'zini nazorat qilishi va konsertdan so'ng o'zning ijrosiga mustaqil baho berishi juda muhim.

Konsert namayonishining eng muhim qismlari: yakuniy repetitsiya, chiqish kunidagi xatti-harakatlar, sahnaga chiqish va uni tark etish, kontserning boshlanishi. Ular bilan bog'liq ba'zi ko'rsatmalarga e'tibor qarataylik:

Yakuniy mashq xonaning o'zi va uning akustikasi bilan tanishish maqsadida konsert o'tkaziladigan xonada o'tkaziladi. Ijrochining mas'uliyatini oshirish uchun auditoriyani ushbu mashg'ulotga (boshqa o'qituvchilar, sinf o'quvchilari, do'stlar) taklif qilish juda foydali. Yakuniy repetitsiya konsertda ijro etiladigan asarlar ketma-ketligi tartibida bir martalik, eng mas'uliyatli tarzda bajarilishini nazarda tutadi. Yakuniy repetitsiyadan oldin dastlabki mashg'ulotlarni o'tkazish kerak. Bunday mashg'ulotlar uyda ham, boshqa xonada ham o'tkazilishi va butun dasturni to'liq takrorlash mumkin. *Konsert kuni* aksariyat ijrochilarda "konsert oldidan hayajon" mavjud bo'ladi. Hayajonning intensivligi to'g'ridan-to'g'ri ijro sifatiga bog'liq emas: hatto juda kuchli hayajon bilan ham yuqori natijalarga erishish mumkin. Bu borada mutaxassislar: "hayajon bo'lmasa, siz bo'shshib, yomon ijro etasiz", degan fikrni bildiradilar. Sahnaga chiqish (dasturni yakuniy namoyishi) kunidagi xatti-harakatlar, ko'rsatmalar, talablar bir xilda bo'lishiga erishish kerak. Biroz mashq tavsiya etiladi va asarlar sekin sur'atda, hissiy jihatdan cheklangan holatda mashq qilinishi kerak. Agar konsertdan oldin asarlarini mashq qilish istagi paydo bo'lsa, unda, dastlab sekin-asta sur'atda etyudlar, gammalar yoki konsert asarlari parchalari, alohida epizodlarini mashq qilish mumkin. Asarni h g turli epizodlarini cholg'u asbobsiz, xotiraga tayangan holda hayoldan o'tkazish foydalidir.

Musiqiy-badiiy qobiliyatlarni rivojlantirish, xususan, konsert namoyishi paytida o'zini tuta bilish, hayajonni yo'qotish, musiqachi-ijrochini shakllantirish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. Chunki hamma ijrochi ham har doim ham kerakli natijaga erisha olmaydi, chunki ko'pchilik uchun hayajon og'riqli holatga yetadi. Ko'pincha, tashvish-vahima ijroda turli buzilishlar sodir etilishiga sabab bo'ldi va bu tabiiyki, ijrochining ruhiy shikastlanishiga olib keladi. Bu holatni mutaxassislar "bosqichli kasallik", deb ataydilar. Har bir ijrochi konsert jarayonida hayajonlanishning sabablarini bilishi va ular bilan kurasha olishi kerak. Konsertda chiqishdan qo'rqishning bir qancha sabablari bor, ularga misol: noodatiy muhit, texnik jihozlarning yetishmasligi, repertuarining to'g'ri tanlanmaganligi, o'z qobiliyatiga ishonmaslik, o'qituvchi va boshqalar tomonidan talabaga noto'g'ri ruhiy ta'sir ko'rsatilishi.

Konsert oldidan kerakli ritmga moslashtirish, tinglovchiga eng yaxshi narsalarni yetkaza olish masalalari, sahnada hayajonni yengish mexanizmlari bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy va ijrochilik tayyorgarligining asosi hisoblanadi. Talabaning imtihonlarda, konsertlarda, kasbiy-pedagogik amaliyoti davrida musiqa asari ustida olib boradigan barcha ishlari omma oldida chiqish sharoitida "kuch sinovidan" o'tadi, bu materialni o'zlashtirish darajasini, ijrochining iqtidor darajasi va uning psixologik barqarorligini belgilaydi. Iqtidorli talaba omma oldida chiqish qilish paytida, eng kuchli hayajon tufayli uning sahnada muvaffaqiyatsizlikka uchrash holatlari bo'lishi mumkin. Juda yorqin iqtidorli bo'lmagan, lekin ishlashga psixologik jihatdan chidamli talaba o'zini yaxshi ko'rsataish holatlari ham bo'ladi. Ijrochi tabiatining turli xususiyatlari, irodasi, aql-zakovati, his-tuyg'ularining teranligi, ijodiy tasavvur - bularning barchasi u yoki bu darajada konsert paytida namoyon bo'ladi.

Muhokomalar va natijalar. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining sahna hayajonini yengish bo'yicha ishlar oliy ta'limda o'qishning birinchi kunlaridan boshlab amalga oshirilishi kerak. Nuqtayi nazar shundaki, talabalarning o'qishni birinchi yilidanoq konsert dasturi bilan tez-tez va muvaffaqiyatli chiqishi, kelajakda ko'proq kasbiy va psixologik barqarorlikka ega bo'lishida va sahna hayajonini yengishiga osonroq bo'ladi

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, professional ijrochilar omma oldida chiqish qilishning belgilaydigan tashqi va ichki sharoitlar yig'indisini o'rganishga juda jiddiy yondashdilar. Xuddi shu yondashuv birinchi kursdan boshlab talabalar bilan mos ravishda ishlashda shakllantirilishi kerak.

Yana bir xususiyatni unutmash kerak. O'qituvchilar talabaga uyda yoki darsda "aqliy quvvatda emas", xuddi mashq qilayotgandek, dars berayotgandek chalishga ruxsat beradilar. Asarni o'rganish bosqichini istisno qilmaslik kerak, lekin musiqa asari mashq yoki mashg'ulotga aylanib ketmasligi uchun uni dars oxirida, xuddi konsertda, hayoliy tinglovchilar huzurida bo'lgani kabi o'z tempida ijro etish talab qilinadi.

Texnik tayyorgarlikdagi kamchiliklar ijro sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, agar kontserdan oldin mushaklarda haddan tashqari zo'riqish bo'lsa, u holda hayajonlanishdan u ko'p marotaba oshadi, butun tananing mushaklarining qattiqligi namoyon bo'ladi, qo'llar titray boshlaydi va ijrochiga yomon bo'ysunadi. Qayerda stress holati paydo bo'lsa va uning ta'siri qayerdan kelib chiqsa, u ijrochining qo'l erkinligiga har doim to'sqinlik qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Ko'pchilik san'atkorlarning aytishicha, agar ijrochi konsertdan oldin xavotirlanmagan bo'lsa, keyinchalik ma'lum bo'lishicha, konsert muvaffaqiyatsiz bo'lgan.

Konsertdan so'ng ijroning ijobiy tomonlarini qayd etish, talabani qo'llab-quvvatlash zarur. Ayniqsa, o'smirlar haqida gap ketganda - ularning hissiy holati beqaror va barcha reaksiyalar kuchayadi. Yaxshisi, konsertdan so'ng darhol emas, balki keyingi kunlarda omad uchun maqtash, kamchiliklarni tuzatish yo'llarini belgilab berish mumkin. Ijrodagi ijobiy daqiqalarni qayd etib, talabani sahnada o'zini erkinroq tutishga, uning badiiy ijodini rivojlantirishga hissa qo'shish mumkin. Bo'lajak musiqachiga vaqtinchalik to'siqlarni yengishga o'rgatish kerak.

Konsertga chiqishga tayyorgarlik jarayonida asosiy narsa - o'ziga ishonch va xotirjamlik qobiliyatini rivojlantirish hisoblanadi. "Konsert oldidan umumiy rejim haqida gapirganda, aytish mumkinki, u ijrochining hayoti va ijodidan keskin farq qilmasligi kerak. Yolg'iz qolish va dastur haqida xotirjamlik bilan o'ylash yaxshidir, chunki bo'sh suhbat zararli.

Sahnada ishonch qozonish-musiqachining uzoq yillik ijodi. Ammo tez-tez mas'uliyatni his qilish natijasida sahnada muvaffaqiyatsizliklar ro'y beradi. Musiqiy obrazning timsoliga to'liq bag'ishlanish, kashfiyot jarayoni, asardagi go'zallikning namoyishi, har bir detalga g'amxo'rlik va chanqoqlik uni haqiqiy ovozda jonlantirish - bu sahnadagi qo'rquvni engishning yo'li.

Sahna hayajonining sabablari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Haddan tashqari murakkab dastur.
2. Matnni unutib qo'yishdan qo'rqish.
3. Psixologik o'zini o'zi boshqarishning past darajasi.
4. Haddan tashqari mas'uliyat hissi.

Birinchi sababni bartaraf etish uchun o'qituvchi repertuar tanlashga yanada mas'uliyatli va sifatli yondashishi, shuningdek, har bir talabaga individual yondashuvni topa bilishi kerak.

Matnni unutib qo'yish qo'rquvi tufayli tashvishlanishni bartaraf etish uchun polshalik pianinochi I.Xoffman tomonidan taklif qilingan matnni yodlash usulidan foydalanish mumkin. Uning metodikasi asarni avvalo notalardan, so'ngra ularga qaramasdan, aqliy, tovushsiz "ijro etish"dan iborat. Barmoqlar hayoliy kechinmalarda pardalarni bosadi, qo'l va tananing mushaklari bajarish jarayoni uchun zarur bo'lgan harakatlarni amalga oshiradi, lekin musiqa faqat o'quvchining tasvirlarida yangraydi.

Psixologik o'zini o'zi boshqarish darajasini oshirish uchun sahnada talabani ijodiy farovonligini yaratish kerak.

Faqat tizimli mashqlar orqali diqqat-e'tiborni sahnaga qafratishni o'rganish mumkin. Obyektning shunday "ushlab olishga" yordam beradigan maxsus texnikani ishlab chiqish kerak, shunda sahnadagi obyektning o'zi bizni undan tashqaridagi narsadan chalg'itadi.

Shu bilan birga, talaba konsertga chiqishdan oldingi vaqtga katta e'tibor berishi kerak. O'qituvchi va talabani e'tibor obyektini konsert arafasida rejim bo'lishi kerak

Xulosa. Ko'pgina talabalar uchun konsertda chiqish oson emas. Sahnadan qo'rqqan va odatda o'z darajasidan ancha past bo'lgan tomoshabinlar oldida chiqish qilgan, bo'lgan. Manbalarda yozishicha, konsert oldidagi hayajon ko'pchilik zo'r virtuozlar, buyuk kompozitorlarga ham xos bo'lgan. Bu qoidadan kamdan-kam istisno sifatida ular konsertdan oldin umuman tashvishlanmagan. Shulardan kelib chiqib aytish mumkinki, ijrochini konsertga tayyorlash bosqichining mohiyatini, uning xususiyatlarini, sahna hayajonini yengishning asosiy usullari va texnikasining xususiyatlarini ochib berish maqsadida har bir amaliy ishga alohida e'tibor qaratish, ijodiy faoliyatning puxta ta'minlanishiga jiddiy yondashish kerak.

Shunday qilib, sahna hayajonini yengish tomoshabinlar bilan muloqot qilish uchun ijodiy istak yo'lidan borishi kerak. Bu bajaruvchi talabani barcha tayyorgarlik ishlarining haqiqiy va doimiy ma'nosini o'zida mujassam etgan muloqotdir. Musiqiy obraz timsoliga to'liq bag'ishlanish, ijroda go'zallikni kashf

etishning uzluksiz, dialektik jarayonning barchasi haqiqiy ovozda ochib berishga bo'lgan tashnalik bo'lib - bu bo'lajak musiqa o'qituvchisini ommaviy chiqishda sahna hayajonini yengish yo'lidir.

Rus teatr rejissyori, aktyor va o'qituvchi, nazariyotchi va teatr islohotchis K. Stanislavskiy nozik psixologik kuzatuv bilan aktyorning sahnada boshdan kechirgan og'riqli va g'ayritabiiy holatini tasvirlaydi: "Biror kishi - san'atkor odamlar oldida sahnaga chiqqanda, qo'rquvdan, uyatchanlikdan, mas'uliyatdan o'zini yo'qotadi, ruhiy qiyinchiliklarni sezadi. Bu daqiqalarda u gapira olmaydi, ko'ra olmaydi, tinglay olmaydi, o'ylay olmaydi, xohlamaydi, his qila olmaydi ". Bunday holatlar musiqachilar faoliyatida ham sodir bo'ladi, albatta. Ya'ni, musiqachi-ijrochining hayajoni aktyorning tasvirlangan hissiyotidan farq qilmaydi, javobgarlik ongi, notanish muhit, muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi - bularning hammasi ijodiy qobiliyatni tartibsizlikka uchrashiga sabab bo'ladi.

Adabiyotlar

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya: Darslik, I,II kitob. -T., 2002.
2. Bahriyev A.R. O'quvchilarda musiqiy tinglovchilik madaniyatini shakllantirish. Zamonaviy ta'lim / Современное образование 2019, 10(83) В. 39-45
3. Bahriyev A.R. Musiqiy faoliyatlar psixologiyasi (tinglash faoliyati misolida). –T.: "Fan", 2010. - 128 b.
4. Ro'ziyev D.Y. Musiqiy ijrochilik mahorati. Pedagogik mahorat. 6-son, 2019. 260-263-b.
5. Ro'ziyev D.Y. Orkestrda ijro etishning ayrim pedagogic va psixologik omillari. "Psixologiya" 2-son, 2020. 95-102-b.